

ביום שישי יחול הארציטי הכי מפורסם - "ז' באדר" - יום פטירת משה רבינו. והענין שיש לברר: האם באמת זה התאריך בו נסתלק? ...
ארבע שיטות מצינו בחז"ל מתי היה יום פטירתו: א. ז' אדר שנה פשוטה. ב. ז' אדר א' בשנה מעוברת. ג. ז' אדר ב'. ד. ז' שבט.
(ילקוט שמעוני יהושע ה, מכילתא רשב"י פר' בשלה, יערות דבש ח"ב ב, מגילת תק"פ ד ועוד ועוד)
בגמרא נכתב: "בשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד". שהרי בני ישראל נכנסו לא"י בי' ניסן, ל"ג ימים לאחר פטירת משה, וכאשר נחשב ל"ג ימים לאחור אנו מגיעים ליום ז' באדר.
(קידושין ל"ח). וכדברי המהרי"ל: 'משה מת באדר הסמוך לניסן!' (ל"א)

ביום שבת קודש, פרשת תצוה, אחר התפילה, כשניגשו הבחורים לומר "שבת שלום" למשגיח רבי נתן ווכטפויגל, פנה אליהם בשאלה: "קראנו בפסוק הראשון בהפטרה 'הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעוונותיהם'. נו, האם התביישתם כשקראו את ההפטרה, או שאתם הולכים לאכול צ'ולנט? ...
וכששאלוהו - למה צריך להתבייש? אמר כנראה שאם אין בית המקדש צריך להתבייש!!
(ילקוט רשימות" בעניני בהמ"ק עמ' נ"ה)

"ותכלת וארגמן" (פכ"ה ד)

משה רבינו נסתלק בעת תפילת מנחה בשבת. ובאותה שעה רצון היה למעלה וצער למטה ... ושערי בית המדרש ננעלו. והוצרכו להצדיק את ה' בדרך שבח, והיינו 'צדקתך כהררי אל'. (זוהר פר' תצוה)
"אותה שבת של דיוזוגי היתה". כלומר, שני חברים היו בה - תחילת היום למשה, וסופו ליהושע.
וכן מקובל בשם גדולי הגאונים והקדמונים, שמשה נסתלק מן העולם סמוך לצאת השבת. לפיכך אין קובעים מדרש בשעה זו בבתי כנסיות ומדרשות, ואומרים "צדקתך" במנחה של שבת.

שני צבעים מיוחדים אלו בשנים עברו זויפו רבות, וזה מאחר שמחיר התכלת היה יותר מפי ארבעים מצבע רגיל... וקילו של צבע הארגמן שוויו נאמד בין עשר לעשרים קילו זהב...
היכן עוד מתחברים תכלת וארגמן? ...
בצמח לשישית הצבעים.

כיום הצמח לשישית הצבעים נפוץ מאד ברוב אזורי הארץ, ונחשב לעשב רע, המזיק לגידולי הקיץ בשדות ובכרמים, אך בימים עברו הוא היה צמח חשוב - אחת ממתנותיו של הקב"ה בעולם, הוא היה אחד הצמחים העיקריים להפקת צבע. ובתפקיד הזה הוא מופיע בירושלמי ובתוספתא, בהלכות שביעית.

שמו המדעי הוא "צמח הצובעים". הפלחים הערביים בארץ ישראל בכינוייהם לצמח שומרים עד היום על העובדה שבעבר הפיקו צבע מהלשישית, שמותיו הם סמג' וסבג'ה, שפירושה 'הצובע' או 'הצבע'.

הלשישית מפנה את עליו במשך היום לעבר השמש, ובשל כך במדינות רבות הוא מכונה "עין השמש", או "עבד השמש".
רבים מהחוקרים זיהו אותו כ"קלא אילן", הזיוף של התכלת. אמנם המסורת היא, ש"קלא אילן" הוא צמח האינדיגו ההודי.

צרפת מוכרת עד היום להולנד בדים הצבועים במיץ לשישית, בצבע סגול-כחלחל. בהולנד צובעים בו גבינה ומתקבל צבע אדום-סגול. בצבע זה צובעים גם שימורים, מיני יין וניירות.

עובדה מעניינת היא, שכדי להפיק את צבע הלשישית היו משתמשים בצרפת עד לפני כמאה ועשרים שנה באותם אמצעים בהם השתמשו אבותינו לפנינו...

היו מועכים את צמחי הלשישית, עושים מהם נוזל, וטובלים בו את הבדים. למחרת פורשים את הבדים על שכבת זבל טרי וחם של סוסים ומכסים אותם בקש או נסורת. עקב קליטת אדי האמוניה שמגיעים מן הזבל, אחרי שעה קיבלו האריגים צבע תכלת יפה. כעבור שלוש שעות הם מקבלים צבע כחול כהה.

כשמהלו את מיץ הלשישית במי רגלים, היו מקבלים האריגים צבע ארגמן!

ואנו שמפני חטאנו גלינו מארצנו - נתרחקנו מעל אדמתנו, תרתי משמע... כך קיבלנו צמח המזיק לחקלאות, שלמעשה נתפקידו היה לתת לנו צבעים יפיפים.
(ילקוט הצמחים, "מגדיר צמחים", "נר לשולחן שבת")

על מסורת זו הקשו הראשונים:

ב"סדר עולם" כתב שחומת יריחו נפלה בשבת, כ"ח בניסן. לפי זה עולה שז' אדר חל ביום שישי, ולא בשבת? (תוס' מנחות ל, ר"א פסחים י"ג)

ה"ט"ז מיישב: משה נפטר בערב שבת בעת מנחה. ולפי שהתורה ניתנה בשבת, על ידי משה. עושים זכרון בזמן המנחה לבטל המדרש, כי שבת זה זמן שבו ניכר ביטול בית המדרש. (או"ח רצ"ב ב)
כעין זה כתב ה"שפת אמת", והוסיף, שעיקר ביטול בית המדרש היה בעת קבורתו, שהיתה בשבת.
(מנחות ל)

הרמ"ע מפאנו והב"ח כתבו: ודאי שמשה נפטר בערב שבת, ובו ביום מלאו ימיו. וכתב י"ג ספרים. אך נשמתו לא הסתלקה לגמרי עד זמן קבורתו, שהיה בשבת במנחה. ובין מיתה לקבורה היה מונח בכנפי השכינה.
(מאמר "חיקור הדין", או"ח רצ"ב)

האר"ר תירץ על פי רבי יהודה החסיד, שכתב שלכל אדם יש מזל למעלה המקיימו, ובאותה שעה שנגזר על אדם למות חושך עליו מזלו. וגזירת מיתתו של משה היתה בערב שבת ז' אדר, וחשוב למטה כמות, אמנם למעשה נפטר בשבת.
(שם, ס"ח תקמ"ו)

רבים מהראשונים לא תפסו את חשבון ה"סדר עולם" כמוחלט, ונקטו בפשטות שמשה נפטר בשבת. וביארו את דבריהם, שגם אם יריחו נכבשה בשבת, הרי בימים ההם קידשו את החודשים על פי הראיה. ואם כך חשבון ימי החודש שונים משלנו, ולכן יתכן שז' אדר בשנה היא חל בשבת.
(שו"ת "שאלת יעב"ץ" ח"א ל"ג ועוד)

לסיכומם של דברים כתב רבי משה חגי:

"מי שירצה יוכל להקשות מכח משמעות הנכתב ב"סדר עולם", והיא תמיהה עומדת, עד שירד משה מהר נבו, הוא ובני דורו דור דעה ויגידו לנו אמיתות היום, השעה והרגע שעלה משה למרום.

אך לא מחמת קושיה זו יהרס הבנין שמשה נפטר בשבת". וכדברי הרא"ש בענין זה, ש'מנהג אבותינו תורה הוא'. (פסחים י"ג)

כיון שידע משה שמת באותו היום, כתב י"ג ספרי תורה. אמר מתוך שאני עוסק בתורה שמולה חיים היום שוקע והגוירה בטלה... (מד"ר דברים ט' ועוד) **והתמיהה רבה: אם יום פטירתו היה בשבת, היתכן שמשה כתב בשבת את אותם י"ג ספרים?! (רא"ש ומדכ"ר פ"ר ערבי פסחים, "אור זרוע" ח"ב)** **יש שכתבו שמשה כתב אותם סמוך למיתתו, ורק מסרם לישראל בשבת.** (ראשונים, פירוש מהרז"ו הביאו "מועדים לשמחה" שבת-אדר עמ' ק) **הקב"ה הוא היה הכותב בעצם, והיה רק נראה כאילו משה כתבם, וכי אדם יכתוב את כל התורה ביום אחד?! (אלשיך פ"ר וילך)** **משה כתבם באותה שבת בנס, בהשבעת קולמוס על פי שם ואין בזה משום 'כותב'.** (שו"ת חת"ס ח"ו כ"ט עפ"י השל"ה - ועיי"ש שהביא ממ"ץ עדתו שרצה לתרץ דאיתו היום נתארך ולמעלה היה ערב שבת... - "דבריו מאד תמוהים...") **רבים דנו איך יתכן ש"ת שכתבוהו בשם, יהיה כשר לקריאה?!**

יום זה נקבע ליום תפילה, מנהג חסידים ואנשי מעשה שמתענים ועוסקים במקרא משנה וגמרא, להזכיר זכותו של משה רבינו. (שערי ציון ז') **סדר הלימוד מופיע בסידור "בית יעקב". באיזמיר קבעו לימוד כל תלמידי החכמים, ונקבע המנהג בין באדר א' בין באדר ב' - "ונאספו שמה כל האדרים..."** (מועד לכל ח"ו ל"א ז')

הנוהגים להתענות בז' אדר, האם יתענו באדר א' או באדר ב'? הדבר תלוי בשיטות מתי מת משה. המהרי"ל כתב באדר א'. (ל"א) שאלת יעב"ץ הביא מאביו ה"חכם צבי" להתענות בשני. (ח"א ק"ז) וכן כתב החת"ס (או"ח קס"ג), שלא להרחיקו יותר משלשה חודשים ממתן תורה. (או"ח תק"פ) את דרשות ז' אדר דרש החת"ס באדר ב'.

הרה"ק רבי פנחס מקוריץ אמר: לפי הטעם שז' אדר חל תמיד בפרשת תצוה, שבשביל שאמר משה 'מחני נא מספרך' לא נזכר שמו בפרשה, ולכן יום מיתתו חל בפרשת תצוה, מזה משמע שהעיקר הוא באדר ראשון. ("אמרי פנחס" - קונטרס טוב לב משתת תמיד) **העולם מתענים באדר א', וכן נוהגים רוב המקומות בחו"ל. ויש שצמים באדר ב', וכן נוהגים בארץ ישראל.** (משנ"ב תק"פ ט"ו. לוח א"י)

בקהילות רבות קבעו אנשי ה'חברא קדישא" יום זה לתפילה וצום. והולכים לבית הקברות, להתפלל על קברי צדיקים, ולבקש מחילה מן המתים, שמא לא נהגו בהם כבוד הראוי. ובסופו של יום עושים סעודת מצוה עם סיום ודרשות. ("הדרת קודש", "גשר החיים" ג) **טעמים רבים נכתבו מה ראו לקבוע את ז' באדר ליום החברא קדישא:** **כיון שזהו יום פטירת משה רבינו: א.** לפי שמשה התעסק בקבורת יוסף - 'הכם לב'. **ב.** 'החיי יתן לבו' - אם משה אדון הנביאים מת, מי לא ימות?! **ג.** ביום זה הקב"ה נתעסק בקבורת משה - ה'חברא קדישא" דבקים במידותיו של הקב"ה.

ד. כל בעלי אומנות שמחים בשעה שמלאכתם מתברכת, ועצבים בשעה שמלאכתם מתמעטת. אבל אנשי ה'חברא קדישא" אינם שמחים במלאכתם לעולם, ואימתי הם שמחים? בשעה שמלאכתם פוסקת... וביום זה פסקה מלאכתם, שלא נתעסק עם משה שום נברא אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ה. יום זה לעולם לא יחול בשבת, כך שיכולים תמיד להתענות בו. **מתוך פנקס התקנות של ח"ק ירושלים תרט"ז:** 'אחת בשנה יקדשו יום אחד בשנה, ביום אשר לא יחול בשבת, בו יתענו...! מטעם זה נהגו אנשי ה'חברא קדישא" ירושלים להתענות באדר ב', שהרי ז' אדר א' יכול לחול בשבת.' (מועדים לשמחה" שבת-אדר)

חכמתו של המהרי"ל דיסקין

שנה אחת רצו לבטל בירושלים את סעודת ז' באדר, בגלל הבצורת שהיתה באותה שנה. **כששאלו את המהרי"ל דיסקין על כך השיבם בסיפור:** מעשה בעיר שהיתה שם מגיפה ונאסר עליהם לאכול בשר, והגיע ז' באדר. פסק רב העיר גאון וצדיק, שלא יבטלו את מנהגם, ויעלו על שולחנם בשר כמנהגם, רק שיכריזו כי מי שחושש על נפשו לא יאכל בשר, וממילא יפרשו מלאכול... (שו"ת "שאלת שלמה" ח"ב)

"חברא קדישא" שהצילה חיים...

הגאון רבי יוסף צבי דושינסקי התמנה לרבה של העיר גלנטה. בבואו לעיר סיפרו לו שלאחרונה פרצה בעיר מגיפת ילדים וכבר מתו כמה ילדים, וקצרה יד אנשי העיר מלהושיע.

נדהם רבי יוסף צבי מן הבשורה המרה, ולא ידע מה להשיב, כעבור כמה ימים קרא אליו כמה מראשי הקהל וחקר אותם אם ביטלו לאחרונה איזה מנהג? עד שהתברר שביטלו את מנהג השיר "יגדל אלוקים חיי", שנהגו לשיר ביום ז' באדר.

וכך היה המנהג לפנים בגלנטה: אנשי ה'חברא קדישא" היו עוברים על פתחי הבתים ושירים זמור זה בניגון מיוחד וכופלים את הפיסקה "מתים יחיה א-ל". וכל אב בית היה נותן בידם ביצים, כמספר ילדיו הקטנים לטובת גחש"א. עד שהגיעו אל בית הכנסת. שם כולם רקדו ושרו, ואחר כך ערכו סעודה.

סיפרו, כי אשתקד ביטלו מנהג זה, שהיה נראה להם כמיושן... כיון ששמע הרב דושינסקי כך. הזעיק את ראשי העדה לאסיפה מיוחדת, ובה אמר: "אכן נודע הדבר! דעו שהראו לי בחלום את המילים 'מנהג עוקר דין', ולא ידעתי פשרן. אולם עתה אני מבין שביטול המנהג שנועד לחזק את האמונה בתחיית המתים, הוא שגרם למיתות מידת הדין על ילדי העיר. לכן נקבל על עצמנו לחדש את המנהג כקדם!"

כשסיים פרצו כולם בבכי, וקיבלו להחזיר את המנהג, ולהזהר מעתה בכל מנהגי ישראל. ויהי לפלא, כי מיום זה פסקה המגיפה. **מאז קיימו בכל שנה** את המנהג הנזכר, בתכונה חגיגית. והרב דושינסקי היה דורש ברבים מענייני דיומא ומעורר את הלבבות.

נהגו להמתין ולקדש את הלבנה במוצאי שבת, כשהוא מבושם ובגדי נאים. (או"ח תכ"ז ב, ועיי"ש רמ"א שם ומשנ"ב ס"ק כ' ועוד)

מנהגים חדשים...

נשאל ה"שבות יעקב: באותה שנה חל ז' אדר ביום חמישי, ורצו אנשים לקדש את הלבנה במוצאי ז' אדר, ולא להמתין למוצאי שבת. וטענתם היתה: כידוע ז' באדר הוא יום פטירת משה והכתרת יהושע, שבו ניתנה הרשות ליהושע, שהוא 'כפני לבנה'. ואם כן יש ענין במוצאי יום זה לקדש את הלבנה...

והשיב: "מהיכן יצא להם טעם פגום כזה?! ואפשר שלמדו זאת מהסוברים שיש ענין לקדש את הלבנה במוצאי ט' באב, שמבשרין בו בשורה טובה, שנולד בו משיח בן דוד.

וברור שיש לחלק, כי פה בז' אדר, מה בשורה טובה יש כאן שמשה הסתלק, וניתנה רשות ליהושע, הרי "אוי לאותה בושה ואוי לאותה כלימה, מה בשורה היא, הרי יהושע איננו איתנו, והסתלק יחד עם כל הדורות הראשונים!?"

ואין לנו לבדות חידושי דינים נגד פסק השו"ע וראוי לגעור בעושים כן... (שו"ת "שבות יעקב" ח"ג ל"ב, ועיי"ש "נר לשולחן שבת" 153-242)

סיפר הרב מטשיבין: פעם אחת האדמו"ר מוה"ר יהושע מבעלז שבת בעיר פשימשל. ובמוצאי שבת, ליל ז' אדר, נתבררו השמים ונראתה הלבנה.

רבה של העיר, הגאון רבי יצחק שמלקיש, שהבין שהאדמו"ר ירצה לקדש את הלבנה, פנה לעבר אכסנייתו, אמרו לאדמו"ר שרב העיר ממתין בחוץ, בכדי לקדש את הלבנה יחד עמו.

פנה האדמו"ר ואמר: "פלא הוא, שנתעלמה מרבי יצחק התשובה שאין מקדשים את הלבנה בז' באדר... ומקובל אצל חסידים, כי טעם הדבר הוא משום אבלות דמשה, ופני משה כפני חמה, ופני יהושע כפני לבנה..." (ביתו נאוה קודש" אדר)

להעלות נר תמיד

כ"ק רבי אהרן מבעלז היה שולח להדליק נרות לכבוד ז' אדר, ואמר: 'לעילוי נשמת מורה מוריניו רבי משה בן מורה מוריניו רבי עמרם!' (לוח "תמידים כסדרים")

בעקבות מה שכתבתי אודות הדלקת נרות לכבוד ר"ח - יהודי טריפולי מברכים על הדלקה זו בשם ומלכות! (נר לשולחן שבת" מורה"ג אברהם דבדה מורה"ג ל"ט)

מעשה ברב שבחונכת בית הכנסת, בעת הדליקו את "נר התמיד" ברך בשם ומלכות 'להדליק נר של תמיד'... "אמת הדבר שהרב ההוא ברך ברכה לבטלה..." (שו"ת מהר"ם שיק י"ד שע"ד ועיי"ש אודות מנהג העולם לברך על מנהג!)